

1453, l'istòria desbremhada

Hèra de monde coneishen la batalha de Castilhon e l'animacion estivenca qui la hè tornar viver cada annada. Chic de gents per contra, saben çò qui se passè realament, com "*La journée de Castilhon fut une petite bataille suivie d'un grand effet*" segon un istorian deu sègle passat. L'efèit en question depend deu camp on cadun se tròba.

1453 demòra ua data eveniment, marcada tanben per la presa de Constantinòple peus turcs, mès mei pròche de nosautres, non podem pas comprèner tot çò qu'a entraïnât coma consequéncias, enquèra a l'ora d'ara en País d'Òc, se non remontam pas tres sègles a l'endarrèr.

En 1152, la duquesa Alionòr d'Aquitània per sos 30 ans e divòrcia de Loís VII de França. Còp de teatre, dus mes après, la pragmática duquesa esposa a Enric Plantaginèst d'Anjó. Aquesta union serà autant urosa conjugalament coma politicament, pr'amor quand Enric vad rei d'Anglatèrra en 1154, l'Union Aquitània-Anglatèrra durarà tres sègles de temps, Alionòr aurà uèit mainatges deus quaus shèis seràn caps coronats europèus...

A l'Edat Mejana, los occitans de l'oèst, aquitans en temps de patz, gascons en temps de guèrra, e son ostils a la França vesia, d'ua potèncià tostemp creishenta e de la quala cranhen l'ambicion conquistaira. Viste, que comprenen los avantatges que pòden tréger de la reünion política de lor país au reiaume d'Anglatèrra. Lo duc-rei es un sobeiran esluenhat, tròp cuentat deu governament de l'Anglatèrra per impausar a sas possessions aquitanas ua somission incomòda. Donc, los reis d'Anglatèrra qu'avèvan interès d'èster uns ducs d'Aquitània benvolents qui tractèssen dab consideracion subjèctes que la defeccion auré arroïnât a totjamei las loas ambicions suu continent. En escambi, se devèvan d'èster tostemp parats a sosténer-los, estossen seriosaments atacats.

L'interès deus aquitans s'estava en ua rivalitat de non acabar de las duas coronas, anglesas e francesas, e qu'estón plan servits peus eveniments au grat de las loas desiranças e de la loa política. Los reis francés de Carlemagne ençà, n'avèvan jamei deishat de considerar l'Aquitània coma ua tèrra francesa e donc que reclamavan tostemp un dret de sobeiranetat que los ducs gascons reconeishèvan o negavan, segon la capacitat deu senhor sobeiran tà se hèser aubedir. Los reis anglés, fièrs de la loa potèncià, se muishavan chic dispausats, de Guilhem lo Conquistaire ençà, a rénder omenatge a un rei de França qui, suu quite continent, lor èra inferior per l'espandida deus sons bens... Atau se debanèn lutas intestinas dinc a la victòria finala de l'ua o de l'auta partida.

De 1199 a 1346, la França vòu hèser reconéisher la soa sobeiranetat per l'Anglatèrra e qu'ataca... l'Aquitània. Aquò's la guèrra de las duas coronas.

	Ducs d'Aquitània e Reis d'Anglatèrra	Reis de França
1150	Enric II Plantaginèst 1152-1169 Ricard Ièr deu Còr de Leon 1169-1196/1198-1199 Enric III 1181-1183 Eudes III 1196-1198	Loís VII 1137-1180
1200	Jan Ièr Shens Tèrra 1199-1216 Enric III 1216-1225/1243-1272	Felip II Auguste 1180-1223 Loís VIII 1223-1226

	Ricard II 1225-1243	
1250	Audoard I 1272-1307	Loís IX 1226-1270 Felip III 1270-1285
1300	Audoard II 1307-1325 Audoard III 1325-1362/1372/1377	Felip IV lo bèth 1285-1314 Felip V 1316-1322 Carles IV lo Bèth 1322-1328 Felip VI de Valés 1328-1350
1350	Audoard IV Lo Princi Negre 1362-1372	Jan II lo Bon 1350-1364

A la mòrt de Carles lo Bèth en 1328, la corona de França n'a pas eretèr mascle. Lo duc-rei Audoard III, qui allèga sas originas normandas, la reivindica e, de vassalh refastinhós devien rivau de Felip VI de Valés. A partir de 1337, lo conflicte aquitanò-francés pren un tremp nacionau, los reis d'Anglatèrra pretendèn tièner França tota e los reis de França s'emplegan tà expulsar los anglés deu continent. La guèrra de cent ans va començar dab tempsadas de conflicte, de trèvas, de tractats respectats o pas, de conquistas o de pèrtas de territòris.

Entà miar la luta contra los anglò-gascons, los francés van trobar aliats en çò d'autes gascons que la somission remontava au temps de la crotzada contra los catars : Foish (Arièja), Bigòrra (Pirenèus Hauts), Comenges (Hauta Garona), Labrit (Lanas).

Plaçats enter duas soberanias qui sollicitan dab la medisha prèssa lors servicis, los aquitans, autant per calcul coma per dever, e demoraràn fidèus a la mei esluenhada. Peu jòc de las alianças e de las aufèrtas de cada sobeiran, los gascons de l'Est van combàter devath ua bandèra estrangèra lors compatriòtas demorats independents.

Los sègles XIVaus e XVaus veiràn personatges famós qui harguèn nòste país e qui meritan que los conegam milhor.

Audoard de Woodstock (1330-1376)

En 1362, lo ducat d'Aquitània es enartat en principautat per Audoard III. Que la da au son hilh Edoard de Woodstock. Aqueste, mei conegut peu chafre de Princi Negre, e vad Audoard IV. En dètz annadas de temps que harà de la Principautat d'Aquitània un estat poderós qui harà rampèu dab Londres e París. Mila quate cents quaranta sèt senhors li rendèn omenatge per la soa investitura en 1363 a Bordèu, en laatedrala sent Andrèu. D'ua intelligéncia viva e pragmatica, qu'establís au palais de l'Ombrèira uei desapareishut (plaça deu Palais a Bordèu, quartièr sent Pèir), lo son govèrn e ua cort lusenta. Que hè bàter moneda : guienés e leupards d'aur e d'argent. Los sons oficièrs aquitans son nombrós, tant anglés coma gascons. Lo disen Princi Negre pr'amor de la color de las soas armaduras e de l'esglasi qui ganhava sos enemics quand lo reconeishèvan suu prat batalhèr. Non se comptan pas los castèths dits deu Princi Negre. Carga armadura e èlm de leupard, es un capdau militar que degun acòsta, en 1356 a Peitius, dab 9 000 òmes a 75% gascons, que des.hè l'armada de Jean le Bon qui ne compta 40 000 ! Hèita excepcionala lo rei de França es hèit

presonèr. Segondat per Jan Chandòs e peu Captal de Buc que baterà tanben Du Guesclin en Espanha !

Aquesta expedicion militar espanhòla totun victoriosa, marcarà la soa fin. En 1367, Pedro el Cruel n'apèra aus sons servicis de capdau de guèrra dens la soa luta contra Enrique de Trastamare qui a la pièja francesa. Qu'es un succès esglaiant dab Du Guesclin vençut e presonèr a Najera, de Trastamare a huéger ! Contra tota espèra, lo navèth rei de Castilha Pedro el Cruel arrefusa de pagar las tropas aquitanas. Per malastre, Audoard malauteja e deu tornar a Bordèu. Las finanças de la principautat son desastrosas, los denèrs castilhans de bèra manca. Audoard que's decidís a partir tà l'Anglatèrra en 1371. Que i defunta de malaudia en 1376, après èster, segon lo cronicaire francés, donc enemic, Froissard : *"le plus magnifique chevalier de son temps"*.

Es de remarcar que lo sol qui aurà hèit rampèu au redobtat Princi Negre estó un aute gascon : lo bearnés Gaston Febus.

Pèir Berland (?-1458)

Vadut dens lo Medòc a Avensan, hilh de paisans aisats, Pèir Berland estudia a Bordèu puish a Tolosa. S'inicia a la diplomacia en Italia, a París, a Londres. Qu'assistís a l'eleccion deu papa Joan XXIII en 1410. Canonge e curat de Boliac, qu'es eslejut arquevesque de Bordèu en 1430, vòte ratificat peu duc-rei Enric V.

Pèir Berland jòga un ròtle de prumèra importància en Aquitània : reforma lo clergat, participa a la fondacion de l'Universitat de Bordèu a l'imatge de la de Tolosa ; prumèr conselhèr sobeiran d'Aquitània, que i assumís de pesugas responsabilitats politics. En 1438 debuta la darrèra grana ofensiva francesa. La Jurada, qui es cargada de la defensa de Bordèu, se vira cap ad eth entà coordinar la reconstruccion deu barri e anar en persona demandar secors a Londres. Qu'assistís impotent a la *"Mala Jornada"*, lo 1èr de noveme de 1450 : exasperats per las incursions francesas dinc a las pòrtas de la loa vila, los bordalés sortissen en massa : 10 000 òmes que van a l'encontre d'ua armada francesa comandada per Amanieu d'Orval, lo hilh deu Sénher de Labrit, partida de Basats chic de per abans. L'agarrida se ten sus l'emplaçament actuau deu pont d'Aquitània. La presompcion e lo pauc d'experiéncia d'aquesta borrèra li valen un desastre : dèisha 2000 òmes suu prat batalhèr.

Après la des.hèita de Castilhon, negocia enquèra entà tornar l'anexion definitiva mens penosa. Demissiona de la soa foncion d'arquevesque en 1456 e morís en 1458. Òme de patz e de perdon, diplomata leiau e fidèu, predicava hèra e se deishava apressar aimablament peus menuts, çò qui non l'empachava d'èster plan cultivat, d'aver ua bibliotèca de las hornidas e d'aver creat l'Universitat de Bordèu en 1441. Lo son tombèu, uei desapareishut, serà lo teatre de miracles reproduits. La soa canonizacion que serà arrefusada au sègle XIXau per manca de pròvas... o per ua gleisa francesa de la rancura duradissa !

La conquista de l'Aquitània peus francés

L'anexion definitiva se debana en duas tempsadas. Carles VII vòu evitar lo mei possible de s'apoderar l'Aquitània coma un conquistaire. Vòu que las poblacions aquitanas ajan lo sentiment que eth, rei de França, recupera un feu francés, en tot desplegar mejans d'accions formidables (la disproporcion de las forças en preséncia qu'estó sovent coma a Peitius en 1350), e en véder a s'i

escàder per la doçor e la conciliacion autant hèser coma se pòt. Au sègle XVau, en Guiena, passar devath la dominacion de la França "*se tornar francés*", èra considerat coma un malastre. Los aquitans n'avèvan l'exemple de l'ex-comtat de Tolosa vesin, conquistat au sègle XIIIau e de la descadença qui se n'èra seguida. Tà que los aquitans ac acceptèssen, non calèva pas donc uas constrentas físicas qui aurèn provocat l'efèit opausat. Per exemple, lo comandant de la plaça de Blaia, Pèir de Monferrant, qu'a dret a un tractament de favor : se demòra fidèu au son duc, paga un rescot de 10 000 escuts e perd totas las soas tèrras, se "*se torna francés*", receb 3 000 escuts, sauva las soas senhorias ancianas e que'n receb navèras.

A la prima de 1451, 40 000 òmes despartits en quate còs d'armada comandats peus milhors capitanis de Carles VII passan a l'ofensiva :

- Dunois, contra Montguion e Blaia
- Lo comte d'Armanhac, contra Rions
- Penthievre, contra Castilhon
- Foish e Labrit contra Dacs.

La ciutatèla de Blaia, vertadèr barroilh deu ducat, qu'es defenduda per 600 òmes. Lo 8 de mai de 1451, los 10 000 francés de Dunois l'assautan. Lo 24, Blaia capitula. A Bordèu entretant, fàcia a la potèncià de las atacas francesas, la Jurada assaja de ganhar temps, demanda en Anglatèrra secors qui trigan e qui fin finala, non vendràn pas. Per un brieu agrit contra lor duc-rei deu quau se credèvan abandonats, intimidats per l'aparelh redobtable deu rei de França e sedusits per la soa bonomia, los gascons se muishan en fòrça lòcs de compausicion aisida.

Lo 12 de junh de 1451, que signan lo tractat qui devèva balhar au rei de França Carles VII l'Aquitània dab totas las soas plaças hòrtas.

L'Aquitània se rend pr'amor qu'es incapabla de resistir a la potèncià militara de Carles VII, subertot a causa de çò que considera coma un abandon de l'Anglatèrra. Totun, per un tractat de vençut... que son acordats l'aministia generala e l'impunitat, la conservacion deus privilègis, estatuts, usatges, franquetas dab un parlament, un otèl de las monedas, l'integritat de las senhorias e fortaleras, la possibilitat de har pas soldat.

De mei, la corona francesa acòrda un relambi de sheis mes de temps aus aquitans entà jurar fidelitat au rei de França o s'exiliar.

Lo tractat deu 12 de junh balha l'Aquitània a la França mès que balhava aus gascons libertats e franquetas que los francés de l'epòca n'avèvan pas. Baiona pausa las armas lo 20 d'agost.

Un an après la reddicion deu ducat, Sir Robert of Rokeley ten enqüèra lo castèth de l'Esparra en Medòc deu quau èra estat nomenat capitani per Enric VI. Mentre qu' Olivier de Coëtiry, nomenat senescau de Bordèu, e govèrna la vila au nom de Carles VII, los bordalés contunhan de mandar coma "*au bon temps*" de l'anciana administracion, demandas d'emplecs, de cargats e de senhorias a Londres... qui multiplica responsas e letras de confirmacions ! Be son actes de sobeiranetat d'un govèrn shens autoritat efectiva mès que son las pròvas deus regrets de la Guiena envèrs los sons ancians mèstes. Dehèt, la França botava en plaça lo son sistèma de poder politic : absolut, uniformizaire e centralizaire. Insuportable per uns occitans qui n'avèvan

deishat de lutar contra tots los invasidors. Brebem-nos de la prumèra victòria cristiana en Euròpa occidentala contra lo Djihad deu sègle VIIIau, qui estó la hèita deu rei d'Aquitània Eudes Ièr a Tolosa lo 9 de junh de 721... onze ans abans "l'oficiala" batalha de Peitius en 732, auta batalha on Eudes hasó enquèra miranda mès de la quala ua cèrta Istòria menciona sonque Charles Martel.

L'installacion d'aqueste poder absolut francés, dab l'obligacion d'aver a entretenir las garnisons francesas e subertot las augmentacions successivas d'impòsts, que son peus aquitans violacions deu tractat deu 12 de junh.

Ua delegacion se va plànher a Carles VII a Borges qui lor hè la responsa seguenta : *"Le roi a le droit de rendre tous ses sujets taillables et comme il lui plaît, ce qui établit qu'en France personne n'a rien qu'il puisse dire à soi et que le roi peut tout prendre à sa volonté"*. L'Aquitània s'estima alavetz desligada deu son jurament envèrs un rei francés perjuraire. Ua conjuracion s'organiza e dus emissaris s'avian tà l'Anglatèrra : Bertant de Montferrand, sénher de l'Esparra, e lo comte de Candale.

Enric VI d'Anglatèrra e la soa esposa Margalida los reciben favorablament. Nomentan capdau de las operacions e vici-rei d'Aquitània lo lèr de seteme de 1452 au vielh John Talbot comte de Shrewsbury, vadut lo rei Talabòt. En sheis setmanas, ua armada 4 000 òmes es levada e lo 17 d'octobre, aqueste còs expedicionari s'embarca tà l' Aquitània. Que desbarca lo 21 au ras de Solac en Medòc. Los francés son expulsats deus pais aquitans o sometuts a rescat, de Coëtivy empresonat qu'es mandat a Londres. En març de 1453, 80 vaishèths anglés equipan e avitalhan Bordèu.

L'Aquitània qu'es tornada a la corona anglesa.

Mentretant, Carles VII, de noveme de 1452 a junh de 1453, hè preparar la soa armada en vista d'ua guèrra de reconquista qui s'anóncia dura e ahuecada. Dens lo camp francés s'espèran a ua resisténcia gascona herotja, encoratjada aqueste còp per la pièja anglesa e la preséncia de Talabòt. Tòrnan a ua fòrma dura de guèrra, shens o dab chic de presonèrs. Los capitans francés, esmalits contra los aquitans que la susmauta èra a lors uelhs ua traïson, arriban en Occitània de l'Oèst decidats a tractar en criminaus tots aqueths qui, *"trouvés de la langue de Gascogne"* seràn pres dab las armas en mans.

Las tropas francesas son de 30 000 òmes despartits en tres còs d'armada dab lo prumèr sus Dordonha, lo dusau dens l'Entre Dous Mars e lo tresau en Charenta dab Carles VII en persona. Mès la vertadèra fòrça francesa s'està en ua artilharia suber modèrna òbra deus frairs *Bureau*.

Castilhon

La campanha s'obrís a la debuta de junh. La vila de Chalais en Charenta cad après 8 jorns de combats eroics. Deus 160 soldats anglò-gascons de la petita garnison demoran 80 susvivents : *- Le lendemain, après qu'on eut interrogé tous les prisonniers, dont il y avoit un grand nombre, ceux qui furent trouvés de la langue de Gascogne furent décapitez et eurent les testes tranchées; pour les autres qui estoient de la nation d Angleterre, il furent mis à finance"*. (**Mathieu de Coucy**, *Histoire du roy Charles VII*)

Aquesta armada francesa après la soa victòria gloriosa de Chalais, s'endralha cap a Castilhon en Perigòrd a 45 quilomètres de Bordèu. En la capitala aquitana, l'armada anglo-gascona se prepara, Talabòt, qui a conegut succès aisits despuish la soa arribada en auton de 1452 e'n vau descòser dab lo son vielh enemig francés. Qu'es un barodaire de

la Guèrra de cents qui combató a Joana d'Arc e qui vòu n'acabar au mei viste. Lo 17 de julhet de 1453 a Castilhon, qu'ataca impetuós, shens esperar que las soas fòrças sian au complet, un camp francés beròi fortificat on l'espèran 300 bocas de huec. Au crit de " Guiena ! Talabòt !" peus uns e de "Mont-Joie ! Saint Denis !" peus autes, la batalha se descabèstra. Au picadís de las armas, se mesclan los crits deus combatents, l'enilhada deus chivaus, lo bomb de l'acièr tustaire, lo rangolh deus alebats e l'espè de las bombardas. Maugrat la superioritat canonièra francesa, los anglò-gascons s'apoderan ua estona deu camp fortificat mès n'an pas nada resèrva. A dus quilomètres, esperavan 800 cavalièrs bretons qui sobte, surgissen suu prat batalhèr e cargan los flancs de l'armada de Talabòt, qui arrèsta la soa ataca. Qu'es la des.hèita peus aquitans, l'artilharia complís la victòria deus francés.

Talabòt qu'es tuat. En 1449, èra estat presonèr deus francés ; Carles VII li avèva tornat la libertat shens rescatar-lo : lo capitani anglés que li jurè alavetz de s'armar pas mei contra eth. A Castilhon, non cargava pas d'armadura, qu'avèva 60 ans.

18 000 a 20 000 òmes, los melhors capitans de las duas nacions que lutèn a Castilhon. La deshèita occitana obreish las pòrtas de Bordèu a Carles VII. La vila resistirà enquèra 80 dias, mès que cad lo 19 d'octobre. Lormont, Sent Macari, Cadilhac, Blancafort, Rions, Benauges, Dacs, Baiona son presas eras tanben en un darrèr barod d'aunor. La conquista deu ducat d'Aquitània dura deu lèr d'agost au 19 d'octobre. Un naveth tractat es signat mès aqueste còp, Carles VII que vòu har sentir lo pes de la soa victòria.

- L'Aquitània déu pagar un rescat de 100 000 escuts.
- Lo rei de França tòrna distribuir aus sons majoraus capitans las tèrras deus senhors gascons vençuts.
- Los capulats de la noblesa gascona que son exiliats o empresonats.
- La Jurada dab los sons 12 Jurats eslejuts annalament qu'es suprimida e remplaçada per uns foncionaris nomentats peu rei.
- L'impòst deus Tres Estats qu'es remplaçat per talhas e impòsts reiaus, las garnisons d'ocupacion que son a la carga financièra de las vilas on demòran.
- Lo comèrci dab l'exterior qu'es suprimit tan plan coma totas las Libertats municipalas.
- Que son bastits lo castèth deu Hà e lo castèth Trompeta " *pour tenir en bride et sujétion les habitants d'icelle ville*". Los canons d'aqueras fortificacions qu'èran afustats contra la vila, un vent d'independéncia vengosse a bohar sus Bordèu.
- Lo francés, la lenga deus vencedors, remplaça l'occitan-gascon; lenga deus vençuts, coma lenga administrativa e oficiala.
- Lo *patois* hè la soa aparicion...

Castilhon, victòria francesa bahida, mès subertot des.hèita occitana e fin de l'independéncia de l'Aquitània.

Dossièr realizat peu **Centre Departamentau de l'Ensenhament de l'Occitan** de la Gironda.

Redaccion Eric Astié.

En mercejar En Jean-Louis Grancoin, president de l'associacion *La Bataille de Castilhon*, per la soa ajuda.

Bibliografia

- *L'histoire oubliée de l'Aquitaine*, X. Beltour, ed. Princi Negre

- *Le guide du Bordelais*, ed. La manufacture

- *Histoire des Aquitains*, Antoine Lebègue, ed. Sud Ouest

- *Histoire de la conquête de la Guyenne par les Français*, Henry Ribadieu, ed. Princi Negre.

"J'ai cru que je pouvais, moi aussi, malgré mon insuffisance, travailler à l'émancipation de mon pays, en rappelant à des hommes qui ne sont plus rien, ce qu'ont été leurs aïeux du Moyen-Age."

Henry Ribadieu - Coimèras (33) 1825, 1886

Aprestat per Eric Astié